

WSTĘP

Asystentura rodzin rozwija się w Polsce pięć lat, biorąc pod uwagę datę Ustawy z 2011 roku¹, jednak od powstania tego zawodu (2006 r.) minęło już dziesięć lat. W tym okresie powstawały publikacje teoretyczne i badawcze, monitorujące pracę asystenta w różnych województwach, na bazie wcześniejszych projektów lokalnych o charakterze eksperymentalnym. W trakcie procesu profesjonalizacji asystentury zawód ten był konfrontowany z różnymi oczekiwaniami oraz wyzwaniem, co pozwoliło ukazać jego mocne i słabe strony. Efektem wnikliwej analizy środowiska pracy asystentów rodzin w województwie śląskim jest niniejsza monografia zatytułowana *Asystentura rodziny. Teoria, praktyka, badania*. Jej celem jest wskazanie zarówno teoretycznych (opartych na dotychczasowej literaturze), jak i praktycznych (wyniki przeprowadzonych badań) uwarunkowań pracy asystenta rodziny.

Asystent rodziny, pracując w obecnej rzeczywistości społecznej, ma zadanie niełatwe, bowiem współczesna sytuacja rodzin jest skomplikowana, na co wpływ mają czynniki wewnętrzne (mające źródło w samej rodzinie), jak i zewnętrzne (zawarte w otoczeniu). W rodzinie odnajdujemy zarówno deficyty, jak i zasoby, którymi są umiejętności, zainteresowania oraz kompetencje jej członków. Opierając się na tych zasobach oraz kompleksowym wsparciu instytucjonalnym, można wyprowadzić niejedną rodzinę z kryzysu, wydobyć z ubóstwa czy zapobiec jej patologizacji (poprzez profilaktykę środowiskową). Najślabszym ogniwem takiej rodziny, potrzebującym wyjątkowego wsparcia w rozwoju jest dziecko. Stąd największy wysiłek asystentury kierowany jest na ograniczenie liczby dzieci umieszczanych w zastępczych formach opieki (placówkach opiekuńczo-wychowawczych i rodzinach zastępczych) i uzdrawianie rodziny w jej rodzicielskim wymiarze. W nowej profesji dostrzeżono szansę na podjęcie efektywnych i pełnych zaangażowania działań na rzecz środowisk zaniedbanych, które potrzebują pomocy.

Zawody związane z pomocą drugiemu człowiekowi niosą ze sobą ciężkie brzemie odpowiedzialności osobistej i społecznej. Mają jednak tę niepowtarzalną zaletę i atut, jakim jest bliski kontakt, możliwość nawiązania więzi i wzajemnych relacji². Cenne doświadczenie daje także osobie pomagającej towarzyszenie drugiemu człowiekowi w procesie rozwoju, osiągnięcia samodzielności i niezależności. Wspomniane czynniki stały się priorytetowym celem, jaki stawia sobie obecnie system pomocy społecznej w Polsce wobec środowisk najbardziej zaniedbanych.

Przekazywaną do rąk Czytelnika monografię podzielono na dwie części. W pierwszej z nich zawarto szerokie rozważania dotyczące warunków pracy asystenta rodziny i kontekstu środowiskowego tej pracy, a także obowiązków, jakie na zawód ten nakłada

¹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej – zwana dalej Ustawą.

² M. Liciński stwierdza: „Dzięki temu, że mogę towarzyszyć bardzo wielu osobom, starając się widzieć świat od ich strony, mam szansę poznać wiele światów, do których sam nigdy bym nie dotarł. Takie doświadczenie prowadzi do wielu życiowych przewartościowań” (Liciński i in., 2009).

ustawa z 2011 r. W drugiej części monografii zaprezentowano wyniki badań, które przeprowadzono wiosną 2015 r. na terenie dwunastu miejskich ośrodków pomocy społecznej regionu Górnego Śląska.

Część teoretyczna pt. *Zadania i wyzwania asystentury rodzin jako nowej profesji w dziedzinie pracy socjalnej* zawiera dziesięć rozdziałów podejmujących kwestie historycznych i współczesnych czynników kształtujących pracę asystentów rodzin. Ramy teoretyczne dla podejmowanych tematów stanowią Rozdział 1, Rozdział 2 oraz Rozdział 10. W pierwszym rozdziale została przedstawiona analiza współczesnej rodziny z podkreśleniem obecnego kontekstu kulturowego oraz ze wskazaniem obszarów problemowych, z którymi rodzina często sobie nie radzi. Niemożliwość sprostania problemom powoduje u członków rodzin różnorodne dysfunkcje, w rozwiązywaniu których ma pomóc asystent. Jego rola, zadania, kompetencje i metody pracy zostały przedstawione w drugim rozdziale, wskazano w nim także na te początki asystentury, które wyznaczyły kształt pracy obecnie zatrudnionym asystentom rodzin. W dalszym toku rozważań części teoretycznej przyjrano się zagadnieniom szczegółowym związanym ze specyfiką pracy asystenta w różnych środowiskach.

Kwestie szczegółowe dotyczące obowiązków asystenta rodzin podjęły kolejne rozdziały opisujące z jednej strony historyczne korzenie pomagania, z uwzględnieniem ich chrześcijańskich pierwowzorów (Rozdział 3), oraz z drugiej strony – współczesny kontekst środowiskowy i instytucjonalny. Sukces w pracy z rodziną zależy w dużej mierze od współpracy z pracownikami socjalnymi w ramach tego samego ośrodka OPS oraz z różnymi instytucjami działającymi na rzecz rodziny na terenie gminy (Rozdział 4). Autorki poszczególnych rozdziałów skupiły się na wskazaniu zarówno opisów trudnej sytuacji życiowej środowisk dysfunkcyjnych, jak i na podkreśleniu praktycznych aspektów warsztatu pracy asystentów rodzin w tych środowiskach. W kolejnych rozdziałach podjęto następujące zagadnienia problemowe występujące w rodzinach: równoległe występowanie wielu trudności (wielopropblemowość), nowe formy życia małżeńsko-rodzinnego, trudności opiekuńczo-wychowawcze, problem alkoholowy czy trudności środowisk, w których zamieszkują osoby niepełnosprawne (dzieci lub rodzice) (Rozdziały 5–9). Opis praktycznych aspektów pracy asystenta w wymienionych obszarach ma służyć budowaniu kompetencji trafnego stawiania diagnozy sytuacji rodziny.

Podsumowanie zagadnień teoretycznych znajduje się w Rozdziale 10, który ukazuje aktualne wyzwania stojące przed asystentami rodzin. W rozdziale tym analizowana jest skuteczność asystentury opierającej się na określonym warsztacie pracy (metody i narzędzia) oraz zagrożenia dla pracy asystenta będące pochodną warunków, w jakich wykonuje on swoje obowiązki. Poruszono również kwestie postulatów optymalizacji pracy asystenta oraz przyszłości tego zawodu. Konfrontacja trudności zgłaszanych przez środowisko z tymi, które doświadczają asystenci rodzin oraz ich przełożeni, stała się odniesieniem dla przeprowadzenia badań terenowych.

W części badawczej pt. *Uwarunkowania pracy asystentów rodzin w środowisku śląskim* przedstawiono wyniki przeprowadzonych badań, w toku których przebadano 88 asystentów z dwunastu ośrodków OPS oraz ich przełożonych. Celem badań było sporządzenie

psychologicznego portretu asystenta rodziny, gdyż czynnik osobowy odgrywa w tej profesji fundamentalną rolę. Wyniki badań prezentują sylwetkę asystenta rodziny, jego charakterystykę osobowościową oraz szereg czynników kształtujących jego pracę, zarówno wewnętrznych motywatorów, jak i zewnętrznych narzędzi służących wykonywaniu tego zawodu. Ankieta przeprowadzona z asystentami oraz wywiad udzielony przez kierowników zespołów asystentów pozwoliły na wskazanie najbardziej newralgicznych obszarów pracy asystentów oraz nakreślenie perspektyw tego nowego zawodu.

Na końcu monografii znajdują się aneksy, bibliografie oraz indeks rzeczowy, pomocne w korzystaniu z tej pracy na zasadach podręcznika akademickiego. Aneksy zawierają: wzory dokumentów do pracy asystenta, opis zjawisk: wypalenia zawodowego, wyuczonej bezradności i pracy terapeutycznej asystentów, kwestionariusze wykorzystane w badaniu oraz wykaz ośrodków kształcących asystentów rodzin w Polsce. W bibliografiach zawarto literaturę cytowaną w monografii oraz szerszą literaturę dotyczącą asystentury rodzin, niecytowaną w publikacji. Indeks rzeczowy ułatwia poruszanie się po książce według interesujących czytelnika zagadnień.

Myśl o powstaniu niniejszej publikacji narodziła się „na gorąco”, w trakcie debaty zorganizowanej przez Studenckie Koło Naukowe Nauk o Rodzinie „Pro”, jaka miała miejsce na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego na jesieni 2014 r. Gościem spotkania była Pani Magdalena Skwarek z Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Katowicach, asystent rodzin o dużym doświadczeniu zawodowym i niewyczerpanej energii do czynienia dobra dla innych. Zarażeni ideą pomagania, wyzwaniem, z jakimi na co dzień spotyka się asystent i pracownik socjalny, studenci wraz z opiekunem Koła, dr Mariolą Kozubek, postanowili podjąć się napisania monografii o asystenturze. Z tego powodu na początku publikacji znalazło się Sprawozdanie z działalności Studenckiego Koła Naukowego Nauk o Rodzinie prezentujące działalność studentów na przestrzeni ostatnich 3 lat (2012-2015). Pracami nad książką oraz programem badań kierowała współpracująca naukowo z Wydziałem Teologicznym i Katedrą Nauk o Rodzinie Monika Kornaszewska-Polak, adiunkt w Instytucie Psychologii Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu, psycholog zaangażowany od dwudziestu lat w pomoc rodzinie oraz badania nad rodziną. Publikacja została dofinansowana przez Samorząd Studentów Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Książka jest adresowana do szerokiego grona specjalistów i profesjonalistów pracy socjalnej i pomocy społecznej, dla których zagadnienie rozwoju asystentury rodzin jest wyjątkowo ważne i bliskie. Książkę pragniemy skierować także do studentów kierunków pracy socjalnej, pedagogiki, psychologii, a także słuchaczy studiów, warsztatów i kursów dla asystentów, aby społeczna debata nad tą nową profesją stawała się bardziej wszechstronna i zmierzała ku stworzeniu godziwych warunków pracy dla asystentów rodzin.